

Kmen: Strunatci (Chordata)

Jakub Rádľ

25. dubna 2019

Obsah

1 Podkmen: Pláštěnci (*Tunicata*)

- opora těla (struna) z chrupavky → pružná, ohebná, nedochované fosilie
- žaberní štěrby
- trubicová nervová soustava – filtruje vodu, připomíná živočišnou houbu (ektodermální)
 - nervová trubice se nachází pod strunou
- uzavřená cévní soustava
- aktivní pohyb pomocí ocasu
- plášť z rosolu – tunicinu
- vyskytují se ve slané vodě
- **ortogenetický regresní vývoj** – dospělec ztratí strunu, trubicovitou nervovou soustavu a schopnost pohybu

1.1 Třída: Vršenky (*Larvacea*)

- používají se do pastí na ryby – „vrší“

1.2 Třída: Sumky (*Ascidacea*)

- sumka červená

1.3 Třída: Salpy (*Thaliacea*)

- bioluminescentní
- ohnivka atlanská

2 Podkmen: Bezlebeční (*Cephalochordata*)

2.1 Třída: Kopinatci (*Branchiostomidae*)

- cca 25 druhů
- struna po celý život
- uzavřená cévní soustava, absence srdce
- jednovrstevná pokožka – dýchání celým povrchem
- segmentová svalovina

Rozmnožování

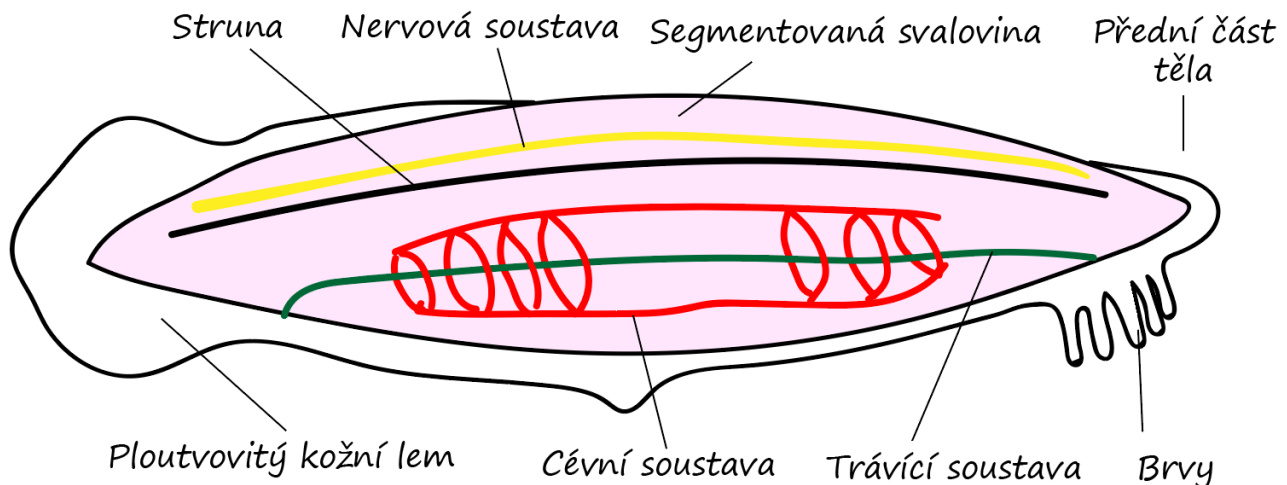
- gonochoristé bez sexuálního dimorfismu (nerozlišitelné pohlaví)
- mimotělní oplození
- nepřímý vývoj

Způsob života

- mikrofágové
- noční aktivita, mělké pobřežní vody

Kopínatec plžovitý

- cca 2cm

3 Podkmen: Obratlovci (*Vertebrata*)

3.1 Základní charakteristika obratlovců

Živočichové > Triblastica > Druhoústí > Strunatci > Obratlovci

- nejpočetnější podkmen strunatců
- **aktivně pohybliví**, bilaterálně souměrní
 - příčně pruhovaná, hladká, srdeční svalovina
- mimořádně výkonná NS a smyslové orgány
- tělo členěno na **hlavu, trup a ocas**
- **pokožka** vždy **vícevrstevná**, produkuje různé deriváty (šupiny, peří, srst, ...)
- struna hřbetní potlačena u dospělých jedinců a nahrazena vnitřní koštěnou kostrou s malým podílem chrupavek
- končetiny mají jednotný stavební plán, mají koštěnou vnitřní stavbu

3.2 Systém

Třídy	kruhoústí	paryby	ryby	obojživelníci	plazi	ptáci	savci
Přítomnost čelistí	bezčelistnatci	čelistnatci					
Prostředí, kde žijí	ploutvovci (Pisces)			čtyřnožci (Tetrapoda)			
Prostředí vývoje vajec	bezblanní (Anamnia)					blanatí (Amniota)	
Schopnost udržovat stálou tělesnou teplotu	ektotermní					endotermní	

Přítomnost čelistí

- čelisti vytvořeny z prvního páru žaber
- bezčelistnatí mají 7 párů žaber

Prostředí

- podobnosti ve stavbě ploutví a nohou

Prostředí vývoje vajec

- bezblanní (*Anamnia*) se rozmnožují ve vodě
- blanatí (*Amniota*) má vnitřní vodní prostředí → mohou se rozmnožovat na souši

Udržování teploty

- studenokrevní (ektotermní)
- teplokrevní (endotermní) – velká spotřeba energie

4 Nadtřída: Bezčelistnatci (*Agnatha*)

- 7 párů žaber
- hadovitý tvar těla
- produkce slizu – snižuje riziko uchopení predátorem

4.1 Třída: Kruhoústí (*Cyclostomata*)

4.1.1 Podtřída: Sliznatky (*Myxinoidea*)

- obývají mořské dno
- destruenti – vyžírají orgány z mrtvých / velmi zraněných ryb

4.1.2 Podtřída: Mihule (*Petromyzontida*)

- larva **minoha**
 - pilovitý ústní disk → prořezávání ryb
- regresní vývoj (dospělec má zakrnělou trávicí soustavu -> žije jen ze zásob a pak umře)

Mihule potoční, Mihule mořská

- kriticky ohrožená

5 Nadtřída: Čelistnatci (*Gnathostomata*)

5.1 Třída: Paryby (*Chondrichthyes*)

- jednostranně orientované šupiny – brání přisávání živočichů
- vodní, převážně mořští
- první objevení na konci prvohor a hlavní rozšíření v druhohorách

Tělo

- velký rypec na přední straně
- **Lorenziho ampule** (orgán) – vnímá elektrické signály nervových soustav jiných živočichů

5.1.1 Skupina: Chiméry (*Holocephali*)

- bizarně vypadající paryby
- nepravá skřele – krytka žáber

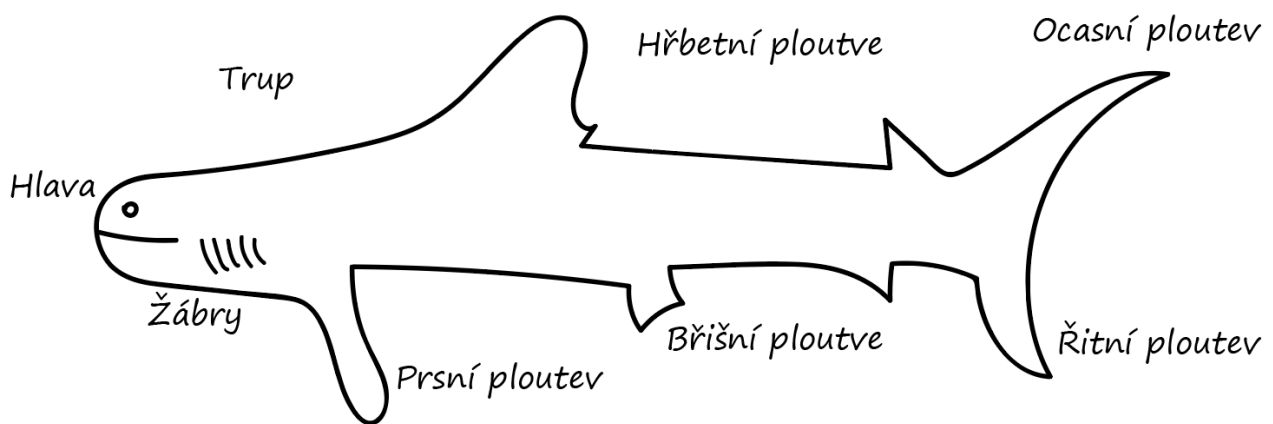
5.1.2 Skupina: Příčnoústí (*Elasmobranchii*)

- torpédovitý tvar
- dlouhý rypec, ústa na spodní straně hlavy
- struna zachována po celý život
- první pár žaber přeměněn v čelisti, druhý pár v jazylku
- **plakoidní šupiny**
 - jediný výskyt kostní tkáně (tvořeny – dentinem a emailem), zakotveny ve škáře

Kostra

- široká lebka s pouzdry smyslových orgánů

Ploutve

Nervová soustava

- protáhlý mozek (už ne jen zauzlina)
 - vyvinutý mozeček – zodpovědný za koordinované pohyby
 - čelní lalok – čich

Trávicí soustava

- ústa, zuby, hltan, jícen, žaludek, střevo
- obrovská játra (10 - 20% hmotnosti jedince) se žlučníkem
- hydrostatický orgán – regulace hloubky ponoru
- hypertonické prostředí → orgán na vylučování soli

Dýchací soustava – 2 páry žaber přeměněné na čelisti a jazylku, 5 párů zbylo

Cévní soustava – uzavřená, 1 předsín, 1 komora, okysličení krve v žábrách

Rozmnožovací soustava

- vnitřní oplození pomocí prsních ploutví
- může se objevit živorodost (není placenta, ale žloutkový vak)
- prenatalní kanibalismus – mláďata se mohou před narozením navzájem sníst

Ekologie

- původně mořští, cca 30 sladkovodních druhů (15 smíšených)
- podle druhu potravy dělíme na: lovce, planktonofágy, bentofágy (rytí ve dně)

Chování – málo dlouhé, loví se k jídlu

Zástupci

- **Žralok obrovský** – planktonofágní
- **Žralok bílý** – 7m, 3.5t, nebezpečný pro člověka (živí se tvory u hladiny)
- **Kladivoun obecný**
 - oci na koncích hlavy
 - velké množství Lorenziho ampulí na hlavě (elektrosensor)
- **Piloun mnohozubý** – bentofág
- **Trnucha obecná** – u ocasu trn s jedovou žlázou, evropská pobřeží
- **Manta atlanská** – 9m

6 Třída: Ryby (*Osteichthyes*)

- dle reálného členění by pod ryby spadal i člověk (pod plazy ptáci) → třída ryby reálně neexistuje

Kostra a svaly

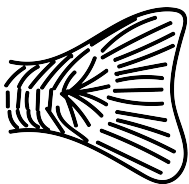
- podélné boční svalstvo
- kost poprvé převažuje nad chrupavkou
- **skřele** – kryjí žaberní dutiny

Morfologie

- hydrodynamický tvar
- kůže obsahuje slizotvorné žlázy, pigmenty, šupiny – dělíme:
 - ganoidní – primitivní ryby → bichiři, chrupavčití
 - cykloidní – snadno se oddělávají → máloostní, lososovití
 - ktenoidní – drsná, ostrá pokožka – zoubky, špatně se oddělávají → ostnoploutví

Ploutve

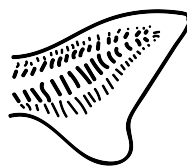
- celistvá ocasní ploutev dělení na: hetrocerkní, difyckerkní, homocerkní
- prsní ploutve navázané na lebku → pletenec (možnost vývoje chození po čtyřech)

homocerkní

difyckerkní

heterocerkní

Nervová soustava

- značně potlačený čich oproti parybám
- výrazně zlepšený zrak, chybí oční víčka, čočka se nedeformuje ale posouvá
- mozek s vyvinutými laloky a mozečkem
- postranní čára – proudový orgán
 - voda proniká kanálky do receptorů

Trávící soustava

- trubicovitá
- tři typy úst:
 - svrchní – hmyz nad hladinou
 - koncová – dravci
 - spodní – ryjí v bahně, + vousy

Dýchací soustava

- 5. pár žaberních oblouků přeměněn na **požerákové zuby** (→ zbývají 4)
- žábry kryté skřelemi
- přídatné dýchací orgány – jsou schopné přijímat kyslík i hltanem, žaludkem a hydrostatickým orgánem

Cévní soustava

- venózní srdce uloženo na břišní straně těla
- velké, oválné červené krvinky, mají jádro

D.ú.: Která ryba řeší jaký problém se solí?

- sladkovodní ryba se musí zbavovat vody (nezahuštěná moč)
- sladnovodní ryba se musí zbavovat soli (zahuštěná moč)
- migrující ryby to mají blbě

Zástupci

- d'as mořský
- okoun říční – vidí dobře ve špinavé vodě (velké oči → okoun)
- kapr
- sumec velký – čistí dno (bacha ať vám nesní děcko!)
- vranka – v horních tocích řek → úzké tělo proti proudu, drápky na prsních ploutvích

Rozmnožování

- většinou gonochoristé, vnější oplození (vejcorodí)
- živorodí (3%) využívají řitní ploutev jako kopulační orgán
- mlíčňák – samec
- jikernačka – samice
- tření – rozmnožování
- trdliště – místo tření

Ekologie – potravní adaptace

- všežravé (*omnivorní*) – živí se drobnými druhy živočichů a občas i rostlinnou potravou
- bentofágní – ryje do dna (červy, měkkýši, larvy)
- madreporofágní (durofágní) – požírají živočichy s tvrdými skořápkami
- planktonofágní – živí se planktonem
- dravé ryby – loví jiné ryby
- fitofágní

Rybí pásma

- **pstruhovitě** – čisté, hodně okysličené, studené vody
- **lipanovitě** – podhorské potoky a říčky, teplejší ale čistá
- **parmové** – střední úseky řek, široké, hluboké, rychlé
- **cejnové** – nížinné, i stojaté, mnoho sedimentu, málo kyslíku, teplé vody

Další ekologické skupiny

- **pelagické** – na volném moři v různých hloubkách (sledi, sardinky)
- **litorální** – v mělčinách při pobřeží
- **bentické** – obývající mořské dno
- **brakické** – v ústí řek do moře
- **tažné**
 - katadromní – za třením z řek do moře (úhoř)
 - anadromní – za třením z moře do řek (losos, jeseter)

6.1 Podtřída: Dvojdyšní (*Dipnoa*)

- dvojdyšní = mají jak žábry, tak plicní vaky
- velké protáhlé tělo
- Bahník se v období sucha zahrabe do bahna a hibernuje

6.2 Podtřída: Lalokoploutví (*Crossopterygii*)

- téměř vyhynulí
- největší rozšíření v devonu
- považují se za předky suchozemských živočichů
- velké (několik cm) kožovité vejce

6.3 Podtřída: Paprskoploutví (*Actinopterygii*)

- 99% ryb

6.3.1 Nadřád: Chrupavčití (*Chondrostei*)

- chrupavčitá kostka
- hlava je protažená v rypec (rostrum) s hmatovými výrůstky
- heterocerní ocasní ploutev
- jikry se používají jako kaviár

Zástupci

- jeseter velký, malý
- viza velká – až 8m, kvalitní kaviár, velmi ohrožená

6.3.2 Nadřád: Mnohokostnatí (*Neopterygii*)

- velmi stará skupina ryb
- dificerkní ploutev

Řád: Kostlýni

Řád: Kaprouni

6.3.3 Nadřád: Kostnatí (*Teleostei*)

- 99% ryb
- osifikovaná (zkostnatělá) kostra
- homocerní ocasní ploutve

Zástupci

- pstruh duhový, stříbrný
- lipan podhorní (dravý)
- losos
- štika (dravá, torpédo)
- karas
- kapr obecný
- amur bílý (z Ruska)
- cejn velký
- lín obecný
- candát obecný
- jeseter velký
- makrela obecná
- sardinka obecná
- sled' obecný
- treska obecná

7 Třída: Obojživelníci (*Amphibia*)

- přechod mezi vodními a suchozemskými obratlovci (rozmnožování ve vodě)
- nejstarší známí – **krytolebci**
- vznik z lalokoploutvých ryb
- dosahovali až 1m
- dnes cca 3000 druhů

Dýchací soustava

- larva – vnější keříčkovité žábra
- dospělci – plíce
- 5. žeberní oblouk přeměněn na jazykku

Kostra

- zkostnatělá (ostnifikovaná)
- lebka je kloubně spojena s páteří → otáčení hlavy
- žáby – hrudní kost (chybí koš)
- 4–5 prsté končetiny s plovacími blánami
- **urostyl** – srůst obratlů v bederní části v jednotnou kost usnadňující skákání

Kůže

- lysá, četné slizové, případně jedovaté žlázy
- pigmentové buňky – chromatofory
- prokrvená – kožní dýchání
- svlékání a požírání

Vylučovací soustava

- párové prvoledviny
- močový měchýř
- kloaka

Cévní soustava

-

Nervová soustava

- trubicovitá
- nejvýznamější částí mozku je střední mozek
- malý mozeček
- střední ucho u dospělců

Smysly

- dobře vivinuté oči, tři víčka
- parietální orgán (temeno hlavy) – světlo x tma
- čich v nosní dutině – poprvé Jacobsonův orgán
- proudový orgán u larev
- sluch – bubínek na povrchu hlavy, sluchová kůstka (columella), vnitřní ucho, Eustachova trubice

7.1 Podtřída: Beznozí (*Apoda*)

- starobylí
- tropy

Zástupci

- Červor vodní

7.2 Podtřída: Ocasatí (*Caudata*)

- ještěrkovitý tvar těla
- dva páry končetin
- redukovaný sluch, drobné zuby, velká schopnost regenerace
- vnitřní oplození

7.3 Podtřída: Bezocasí (*Anurar*)

- krátké zavalité tělo bez ocasu
- zadní končetiny mnohem delší
- mezi prsty zadních končetin plovací blána
- jazyk – může být vymršťován daleko a slouží k lovu kořisti
- většina žab přizpůsobena k suchozemskému životu
- oční víčka
- mnohé žáby pečují o svá vajíčka
- amplexus – způsob chycení samičky při páření

Kuňka

- kuní efekt

Ropucha

- klade vajíčka do provazu

Skokani

- štíhlé žáby
- nejhojnější je skokan hnědý
- mimo rozmnožování jsou ve stinných lesích
- klade vajíčka do chuchvalce

Blatnice

- svislé zorničky oka
- noční žába
- vyhrabává si nory
- obrovští pulci (až 20cm)

Rosnička

- žijí na stromech a keřích
- pohybuje se dobře na hladkých plochách
- vyluzuje různé zvuky podle změny tlaku

Pralesnička strašná

- má 1mg jedu, který stačí k zabití 10–20 lidí nebo 2 samce slona afrického

Veleskokan africký

Hrabatka drsná

Opakování

1. Kůže obojživelníků slouží k ...
2. Obojživelníci patří mezi teplokrevné živočichy: ANO × NE
3. Pulci dýchají ...
4. Dospělci dýchají ...
5. Jak od sebe rozeznáš pulce čolka a žáby?
6. Jaké druhy žab u nás můžeš najít?

8 Třída: Plazy (*Reptilia*)

Přechod na souš

- k přechodu vodních obratlovců na souš došlo na konci devonu – nejprimitivnější obojživelníci (před cca 350 mil. let)
 - na souši je více potravy, není tam žádná konkurence
 - vysychají mělké sladké vody
 - na souši je větší teplo (studenokrevní)

Adaptace při přechodu na souš

- **pokryv těla** – silná kůže se zrohovatělou pokožkou, která vytváří rohovitě šupiny (ještěři a hadi vrstvu šupin při růstu svlékají), výborně izoluje proti ztrátám vody, kožní žlázy prakticky chybí
- **vytvoření dýchacích orgánů** – znemožněné kožní dýchání → vznik plic, redukce žaber
- **změna cévní soustavy** – vytvoření dvou oběhů, malý plicní a velký tělní, dvě síně, dvě komory
- přeměna ploutví v končetiny
- ostifikace kostry – nese váhu celého organismu
- pohyblivé spojení lebky s páteří a vznik krku
- připojení pletence horní i dolní končetiny k páteři
- vytvoření hrudního koše, který chrání měkké vnitřní orgány
 - musí být pohyblivý kvůli dýchání

Amniota

- plazy již patří mezi blanaté → mohou se plně odpoutat od vodního prostředí
- amnion, allantois, chorion – tři zárodečné blány
- žloutek, bílek, skořápka

Trávící soustava

- ústní dutina, dlouhý vysunovatelný jazyk
- pomalé, efektivní trávení
- kloaka

Dýchací soustava

- plícemi, pokožka nepropustná
- chybí hlasové ústrojí
- nejvyvinutější srdce u krokodýlů – čtyřdílné

Vylučovací soustava

- párové ledviny, močový měchýř u želv a ještěřů
- urikotelní – vylučují dusík v kyselině močové → kašovitá moč

Nervová soustava

- plazi mají nejvyvinutější koncový mozek a mozeček
- 12 párů mozkových nervů

Smysly

- Jacobsonův orgán – umožňuje vnímat pach látek rozpuštěných ve slinách
- dokonalý zrak
- schopnost akomodace – pohyb oka v prostředí
- tři víčka – mžurka

Rozmnožování

- párové gonády
- častý sexuální dimorfismus
- pohlavní pomocí kloaky
- vejcorodí

8.1 Řád: Krokodýli

- nejvyspělejší
- kryté, těžko zranitelné tělo
- plochá hlava s protaženou tlapou
- oči shora – pozorují pod i nad hladinu
- živí se dravě a sami jsou často loveni člověkem pro kůži

Krokodýl × aligátor

- krokodíl – delší hlava, protáhlejší tělo, čtvrtý zub venku
- aligátor – kratší hlava, mohutnější tělo schovaný čtvrtý zub

Zástupci

- aligátor americký
- krokodýl mořský – největší zástupce (8m, 2t), žije v brakické vodě
- gaviál indický – tenká, protáhlá čelist, živí lovem ryb

8.2 Řád: Šupinatí

- nejpočetnější

8.2.1 Podřád: Ještěři

- **autotomie** – schopnost ztratit končetinu (ocas)
- vyvinuté končetiny, pohyblivá víčka

Zástupci

- ještěrka živorodá, zelená, skalní a obecná
- chameleon – umí přivírat víčko, barvoměna, nezávislý pohyb
- bazilišek zelený – není had!, dlouhý ocas, rotační kyčle → rychle běhá, klidně i po vodě
- varan komodský

8.2.2 Podřád: Hadi

- plazi s protáhlým tělem a redukovanými končetinami
- jedovaté zuby, rozeklaný jazyk
- redukovaná levá plíce
- srostlá a průhledná oční víčka, v celku se svléká kůže

Užovka × zmije

- zmije má svislý tvar zornice – „zlý pohled“
- užovka má větší šupiny

Zástupci

- užovka obojková – loví ryby
- užovka podplamatá
- užovka stromová – náš nejdelší had, loví myši
- zmije obecná
- kobra královská – odolná vůči svému jedu, loví mangusty (jsou též odolní)

8.3 Řád: Želvy

- staré, 10cm–2m
- silné krátké končetiny
- dělíme na suchozemské a vodní

Zástupci

- želva bahenní – malá populace
- želva nádherná – červená skvrna za okem, často chovaná
- dlouhokrčka australská – neumí zatahovat krk do krunýře
- kajmanka supí – masožravá, trnitý krunýř, může ukousnout nohu
- želva sloní – Galapágy, využívány jako „živé konzervy“
- želva zelenavá – jihovýchodní Evropa ,
- kareta obrovská – mořská, zachytávají se za sítě → udusí se
- kožatka velká – mořská, měkčí krunýř, než kareta

Krunýř

-

8.4 Řád: Haterie

Haterie novozélandská

- „živé zkameněliny“
- světločivné temenní oko na zádech

9 Třída: Ptáci (*Aves*)

- zadržují vodu – pijí zakloněním hlavy, neumí polykat
- vidličková kost – pružina pro křídla
- teplokrevní
- důležitý zrak – ostří posouváním čočky dopředu dozadu
- vytvořen běhák
- čtyřdílné srdce
- homiothermie
- zehřívání vajíček a obvykle i péče o potomstvo

Modifikace k letu

- křídla, peří,
- duté kosti (chybí kostní dřevina), srůstají na kostře, stěrní hřeben (hrudní kost)
- rozvoj letacího svalstva
- vzdušné vaky
- častá defekace a hustá moč

Peří

- typy
 - letky – velká plocha
 - rýdovací – kormidlo
 - krycí – drží teplo
 - prachové peří –

Kostra

- velká oční koule v lebce
- vyvinutý atlas a axis → umožněn rotační pohyb lebky
- sternální hřeben na kterém jsou upnuty prsní svaly
- na noze vratiprst
- modifikace končetin – spáry, plováky (blána), brodivá

Smysly

- dominantní zrak
 - pecten – žlutá skvrna u dravců
 - proměnlivý tvar oka, čočka se posouvá
- špatný čich, lepší u mrchožroutů

Rozmnožování

- kloaka
- běžci mají vyvinutý penis
- - vývržky nestrávené potravy

Dýchací soustava

- vzduch se ukládá do výběžků
- prochází přes plíce při vdechu i výdechu
- syrinx – zvukové ústrojí (na místě rozdělení průdušnice)

Vylučovací soustava

- ledviny
- urikotelní moč –

Etologie

- nidifugní – nekrmivá mláďata
- nedikolní – krmí mláďata